

УДК 342.9

І. О. Сквірський*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного та трудового права
Запорізького національного університету***ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ УКРАЇНИ ЯК ОБ'ЄКТ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ**

Аналіз законодавства України, а також наукової літератури показує, що сьогодні в Україні немає єдиного тлумачення категорії «правоохоронні органи». У Конституції України термін «правоохоронні органи» використовується в ч. 2 ст. 17, де говориться, що забезпечення державної безпеки і захист державного кордону покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація та порядок діяльності яких визначаються законом. На підставі викладеного можна зробити висновок, що система правоохоронних органів, так само як і їх компетенція, повинна бути визначена в законі або декількох законах.

Виходячи з цього, в Україні було ухвалено кілька законодавчих актів, у яких робилася спроба визначити перелік таких органів. Так, у Законі України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів України» [1] правоохоронні органи визначені як органи прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, Військової служби правопорядку в Збройних Силах України, митні органи, органи охорони державного кордону, органи державної податкової служби, органи й установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державної контрольно-ревізійної служби, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції.

Пропонуючи таке визначення поняття «правоохоронні органи», законодавець пішов шляхом їх перерахування. Однак такий спосіб є неефективним, оскільки визначення поняття «правоохоронні органи» закінчується словами, що такими є «інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції». Такий підхід, як ми розуміємо, дозволяє фактично до нескінченності розширювати список правоохоронних органів України.

Законодавче визначення категорії «правоохоронні органи» піддається критиці вченими, які пропонують його авторське тлумачення. Наприклад, Ю.С. Шемшученко правоохоронні органи визначає як «органи, які наділені державною компетенцією у сфері охорони суспільних відносин, врегульованих правом» [2, с. 513]; А.М. Куліш – як «спеціально уповноважені державні органи, які забезпечують дотримання та реалізацію прав і свобод громадян, законності й правопорядку відповідно до вста-

новлених законом правил і процедур у межах своєї компетенції» [3, с. 50]; К.Ю. Мельник – як «систему державно-владних самостійних структурних утворень, основною метою функціонування яких є забезпечення захисту прав і свобод громадян, інтересів суспільства та держави від злочинних та інших протиправних посягань» [4, с. 91]; О.М. Музичук, у свою чергу, вважає, що правоохоронними органами є ті державні суб'єкти, метою утворення та діяльності яких є охорона і захист прав і свобод громадян, інтересів суспільства та держави, насамперед від злочинних посягань, що є визначальним (основним) у їх діяльності, і які у зв'язку з цим і на професійній основі виконують правоохоронні завдання, функції та повноваження, здійснення яких передбачає можливість застосування державного примусу, а їх співробітники мають підвищений правовий захист, обумовлений особливостями проходження ними так званої «правоохоронної служби» [5, с. 226].

Наведені вище визначення категорії «правоохоронні органи», на наш погляд, складно назвати досконалими, оскільки досить часто в них містяться аспекти, які не відповідають реальному стану справ у сфері охорони громадського порядку і забезпечення громадської безпеки. Найбільш типовою помилкою, на нашу думку, є категоричне твердження про те, що правоохоронний орган повинен бути обов'язково державним. У більшості випадків це дійсно так. Однак необхідно згадати практику функціонування в Україні муніципальної міліції, яка створювалася та фінансувалася органами місцевого самоврядування. Крім того, не можна не згадати і Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку та державного кордону» [6], який передбачає існування громадських об'єднань, наділених владними повноваженнями (затримання правопорушників, застосування фізичної сили тощо), які дозволяють розглядати їх як суб'єктів правоохоронної діяльності.

Таким чином, ми приходимо до висновку про те, що категорія «правоохоронні органи» повинна бути переглянута як з формального, так і з матеріального боку. У першому випадку мова йде про те, що на сьогодні Україна взяла на себе зобов'язання адаптувати національне законодавство до законодавства Європейського Союзу [7], а це, як наслідок, припускає наповнення її нор-

мативних актів термінологією, застосовуваної в документах Європейського Союзу.

У зв'язку з цим необхідно зазначити, що категорія «правоохоронні органи» не використовується в Європі як офіційний термін, який охоплює собою органи державної влади, що забезпечують охорону громадського порядку та громадської безпеки, розкриття злочинів. Для цього використовується поняття «поліція» або «органи поліції» [8, с. 269]. Таким чином, законодавець повинен подумати про те, щоб прийти до заміни терміна «правоохоронні органи» терміном «органи поліції».

Однак перед цим необхідно в черговий раз подивитися на змістовну сторону категорії «правоохоронні органи». У цьому плані, на наш погляд, необхідно скоротити кількість державних органів, які мають право застосовувати вогнепальну зброю, яка, на нашу думку, є визначальним фактором для зарахування того чи іншого органу до категорії «правоохоронний орган».

На сьогодні очевидним є той факт, що в Україні низка органів державної влади, які віднесені до правоохоронних органів, не виправдовують свого існування. Найбільш типовим прикладом такого органу є Служба безпеки України, яка відповідно до Закону України «Про Службу безпеки України» [9] здійснює захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного й оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спецслужб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці. Аналіз форм і методів діяльності Служби безпеки України дає підстави зробити висновок, що виконувані нею функції можуть бути розділені між Міністерством внутрішніх справ України та Службою військової розвідки Міністерства оборони України. А якщо додати до цього ще й той факт, що правовий статус Служби безпеки України сформульований з порушенням принципу поділу влади (Служба безпеки України не входить до системи органів виконавчої влади, підкоряючись Президенту України), то виникають цілком обґрунтовані сумніви на предмет доцільності її подальшого існування в державі, яка називає себе демократичною та правовою.

Таким чином, перед українською правовою наукою стоїть досить важливе завдання, пов'язане з переглядом питання про доцільність використання в правовому обороті категорії «правоохоронні органи». Допоки цього не станеться, ми будемо змушені й далі використовувати вказаний термін у науковій літературі та законодавстві, що, однак, повинно бути зроблено з деякими поправками.

Щодо теми цієї статті, то необхідно вказати, що громадський контроль за правоохоронними органами України повинен бути розширений шляхом його поширення не тільки на державні утворення, які виконують правоохоронні функції, а й на інші суб'єкти (муніципальні утворення, об'єднання громадян), залучені до охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки.

Література

1. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 11. – Ст. 50.
2. Юридичний словник-довідник / за ред. Ю.С. Шемшученка. – К. : Феміна, 1996. – 696 с.
3. Куліш А.М. Правоохоронна система України: адміністративно-правові засади організації та функціонування : дис. ... доктора юрид. наук : спец. 12.00.07 / А.М. Куліш; Харківськ. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2009. – 432 с.
4. Мельник К.Ю. Проблеми правового регулювання трудових відносин службовців правоохоронних органів : [монографія] / К.Ю. Мельник. – Х. Харківськ. нац. ун-т внутр. справ, 2009. – 360 с.
5. Музичук О.М. Контроль за діяльністю правоохоронних органів в Україні : [монографія] / О.М. Музичук. – Х. : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2010. – 654 с.
6. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України від 22 червня 2000 р. № 1835-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 40. – Ст. 338.
7. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18.03.2004 р. № 1629-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 29. – Ст. 367.
8. Hilgendorf E. dtv-Atlas Recht / E. Hilgendorf. – München : Dt. Taschenbuch-Verl. 2. Verwaltungsrecht, Zivilrecht, 2008. – 528 s.
9. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 27. – Ст. 382.

Анотація

Сквірський І. О. Правоохоронні органи України як об'єкт громадського контролю. – Стаття.

На основі аналізу законодавства України, а також узагальнення робіт вчених-правознавців зроблена спроба перегляду змісту категорії «правоохоронні органи» як об'єкта громадського контролю. Сформульовано авторське визначення поняття «громадський контроль». Доводиться необхідність заміни категорії «правоохоронні органи» поняттям «органи поліції». Окремо ставиться питання про скорочення кількості державних органів, що виконують правоохоронні функції. Автором пропонується розширити коло суб'єктів правоохоронної діяльності, на яких повинен бути направлений громадський контроль.

Ключові слова: громадський контроль, правоохоронні органи, поліція, органи поліції, громадський порядок, громадська безпека.

Аннотация

Сквирский И. А. Правоохранительные органы Украины как объект общественного контроля. – Статья.

На основе анализа законодательства Украины, а также обобщения работ ученых-правоведов предпринята попытка пересмотра содержания категории «правоохранительные органы» как объекта общественного контроля. Сформулировано авторское определение понятия «общественный контроль». Доказывается необходимость замены категории «правоохранительные органы» понятием «органы полиции». Отдельно ставится вопрос о сокращении количества государственных органов, выполняющих правоохранительные функции. Автором предлагается расширить круг субъектов правоохранительной деятельности, на которых должен быть направлен общественный контроль.

Ключевые слова: общественный контроль, правоохранительные органы, полиция, органы полиции, общественный порядок, общественная безопасность.

Summary

Skvirs'kij I. O. Law enforcement agencies as an object of public control. – Article.

An attempt is made to review the content of such category as «law enforcement agencies» as an object of public control on the basis of analysis of Ukrainian legislation and the works of law fellows. The author gives his own definition to public control. Necessity to change the category «law enforcement agencies» into «police agencies» is proved. Special attention is paid to the problem of decreasing the number of state agencies, which execute law enforcement functions. The author proposes to increase the scope of subjects of law enforcement activity, on which public control must be directed.

Key words: public control, law enforcement agencies, police, police agencies, public order, public safety.